

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Het verschijnsel maatschappij

Goddijn, H.P.

Citation

Goddijn, H. P. (1976). Boekbespreking van: Het verschijnsel maatschappij. *Acta Politica*, 11: 1976(4), 545-547.

Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451661>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451661>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

mogelijkheid van een crisis opdoemen; anderzijds zou juist zo'n crisis belangrijke impulsen voor ingrijpende hervormingen kunnen leveren.

Mayntz en Scharpf hebben met dit boek een waardevolle, overzichtelijke en bondige samenvatting geschreven van hun vele onderzoeken naar het functioneren van het federale bestuursapparaat in de BRD. Helaas maken zij het de lezer onmogelijk hun methodologische keuzen inzake bestudeerde ambtelijke instanties, de verzameling en verwerking van de data, te beoordelen. Zo is het bijv. niet mogelijk na te gaan of de keuze onverhoopt gevallen is op die departementen of onderdelen daarvan, die een relatief 'reactief' beleidsterrein bestrijken. In dat geval is hun onderzoekingsopzet een 'self-fulfilling prophecy'.

Ook in theoretisch opzicht blijft de lezer soms met een onbevredigd gevoel achter. De stelling dat 'actief' beleid een onmisbare voorwaarde is blijft te veel een a-priori. Na zulke hecht doortimmerde betogen als die van Lindblom & Braybrooke (disjointed incrementalism en intelligence of democracy) of die van K. Popper (piecemeal social engineering) zou men mogen verwachten, dat een afwijzing van deze tegengestelde standpunten op meer expliciete wijze plaatsvindt. Ook kan men zich afvragen of de auteurs erin geslaagd zijn de kenmerken van actief beleid te vertalen in eenduidige criteria ter beoordeling van de prestaties van de bureaucratie. Natuurlijk leiden de eisen van complexiteit, actief ingrijpen, autonomie en langere-termijn-denken tot financiële, informatieverwerkings-, coördinatie- en consensusproblemen. Maar wanneer is de coördinatie voldoende? Wanneer leidt coördinatie tot dwang? Bij welk niveau van lange-termijn-denken wordt het beleid te weinig flexibel? Op dit soort concrete vragen krijgt de lezer — laat staan de beleidsman — geen antwoord en het lijkt er daarom op dat de auteurs niet boven de wat Simon eens noemde 'proverbial wisdom of administration' zijn uitgekomen. Een ander manco in het theoretisch kader is het ontbreken van een analyse van de relaties tussen interne en externe restricties. De auteurs kiezen — waarschijnlijk uit pragmatische redenen — voor een diepgaande analyse van de interne restricties, terwijl zij de externe restricties als gegeven opvatten. Men hoeft het echter bepaald niet met de neo-marxistische argumentaties eens te zijn — nl. dat de kapitalistische organisatie van het economisch systeem onoverwinnelijke restricties stelt aan de financiële, informatiele en coördinerende capaciteiten van de staat — om in te zien, dat de relatieve effectiviteit van het sleutelen aan de interne restricties zal afhangen van de 'kracht' van de externe restricties.

Tenslotte is het enigszins teleurstellend, dat waar de noodzaak van een meer actief beleid wordt bepleit, vooral vanuit het oogpunt van verdere rationalisering, de consequenties voor democratisering niet worden doordacht. Overigens een kenmerk dat deze studie met meerdere beleidsgerichte studies deelt. Dit klemmt in dit geval echter temeer, daar de auteurs zelf constateren dat actief beleid en consensusvorming zich ongeveer omgekeerd evenredig tot elkaar verhouden. Ook zien zij in gebrek aan consensusvormende capaciteiten de belangrijkste hindernis voor het algemeen worden van actief beleid. Wanneer een trade-off tussen rationalisering en democratisering al noodzakelijk is — waarover men trouwens zijn twijfels kan hebben — laat die afweging dan expliciet zijn.

Ondanks deze vooral theoretische tekortkomingen zal dit boek vruchtbaar materiaal leveren voor ieder, die vanuit de politicologie, bestuurskunde, beleidswetenschappen of 'new political economy' belang stelt in de normatieve en empirische bestudering van processen van beleidsontwikkeling.

R. Hoppe

R. Collins en M. Makowsky, **Het verschijnsel maatschappij**. Maatschappijbeelden in het denken sinds de achttiende eeuw. (vert.). Meppel (Boom), 1973, -280 p., f 24,50

De Nederlandse titel van dit Amerikaanse werk *Het verschijnsel maatschappij* is minder goed dan de oorspronkelijk-Engelse *The Discovery of Society* — een begrip dat ruimer is dan de maatschappij en ook organisaties, instituties, groepen, interacties omvat, die in dit werk uitvoerig aan de orde komen. Het gaat om de ontdekking van de samenleving sinds de achttiende eeuw, waarbij bepaald niet alleen maatschappijbeelden aan de orde komen, maar ook de Westerse maatschappij zelf als een historisch gegeven in ontwikkeling. De aantrekkelijkheid van deze geschiedenis van de sociologie is juist gelegen in het feit, dat het de evolutie van de sociale beeldvorming en van het sociologisch denken nadrukkelijk koppelt aan feitelijke maatschappelijke ontwikkelingen in Frankrijk, Duitsland en Amerika en aan politieke stromingen als radicalisme (Marx), liberalisme (Engelse Utilitaristen en evolutionisten) en fascisme.

Om de typering voort te zetten: de dialectiek tussen samenlevingsgeschiedenis en de ontvouwing van sociologische resp. politicologische denkbeelden wordt telkens op de actualiteit toegepast. Er gaat blijkbaar van de geschiedenis van de sociologie weinig verloren. Zij blijft een hoge mate van bruikbaarheid houden omdat de maatschappijgeschiedenis zich herhaalt. Haar aanvang wordt in dit boek — m.i. correct — teruggelegd in de achttiende eeuw en dat betekent haast altijd gescherpte aandacht voor de politieke component van de sociologische denkstijl. Dat is ook hier het geval, want de politieke theorie van de groten van het vak komt zonder uitzondering toereikend aan de orde.

Tenslotte — om de typering van het boek af te ronden — worden de besproken grondleggers, klassieken en modernen van de sociologie kritisch behandeld. Bij enkelen zoals Cooley, Mead en Pareto wordt zelfs een aparte paragraaf voor de kritiek opgenomen.

Het is duidelijk dat de toepassing van de werkformule van dit boek berust op uitgangspunten, die op grond van waarde-oordelen zijn gekozen. In de inleiding zeggen Collins en Makowski dat zij uitspraken omtrent de sociale werkelijkheid en waarden uit elkaar willen houden. Zij willen het objectiviteits-ideaal bij het taxeren van theorieën en feiten vasthouden. De consequente toepassing van dit uitgangspunt heeft de wetenschappelijke betrouwbaarheid van hun werk aanzienlijk vergroot. Waar ze theorieën op onze tijd toepassen zijn de waarden, die hen leiden, sterk gericht op de vergroting van de persoonlijke vrijheid van de mens. 'Wij staan dicht bij het standpunt van degenen, die te lijden hebben van de dwang van machtsstructuren'. Zij schenken aandacht aan de bronnen van dwaling, die het beeld van de sociale werkelijkheid kunnen vertekenen. Zo dreigt men de inrichting van het sociale leven kritiekloos te aanvaarden wanneer er geen vergelijkingsmogelijkheid is. Ideologische vertekening dreigt ook wanneer maatschappelijke perspectieven aan sociale posities verankerd worden.

De empirische traditie, die de natuurwetenschappen ten voorbeeld stelt aan het moderne sociologisch onderzoek, wordt door de auteurs bepaald niet als alleen-zaligmakend gezien. De opvatting dat alleen 'harde' gegevens — d.w.z. nauwkeurig waargenomen en gekwantificeerde regelmatigheden — wetenschappelijk relevant zijn, wordt door hen verworpen. 'Zachte' gegevens zoals ervaringen opgedaan door

observatie, participatie, analyse van brieven en dagboeken, historische beschrijving enz. zijn voor hen even belangwekkend. 'Wij gaan beseffen dat er geen onvermijdelijk antagonisme heerst tussen harde en zachte gegevens in de sociale wetenschappen'. In deze lijn wordt door hen Erving Goffman zonder aarzelen de belangrijkste recente vernieuwer van de sociologie genoemd en het laatste hoofdstuk van dit boek wordt gewijd aan hem en 'het schouwtoneel van de sociale ontmoetingen'. De auteurs hebben verder getracht een beknopte geschiedenis van de sociologie te schrijven zonder vast te houden aan een starre classificatie van theorieën of personen. Tenslotte worden andere sociale wetenschappen niet ontweken. Economie, antropologie en psychologie komen aan de orde waar dat nodig is. Sigmund Freud krijgt zelfs een heel hoofdstuk toegewezen. Onder de buurwetenschappen van de sociologie hebben echter vooral de geschiedenis-wetenschap en de politicologie hun hart gestolen. De sociologie wordt in nauw contact gehouden met de politieke lotgevallen en ideologieën van het Westen sinds de achttiende eeuw. Politicologen, die van sociologie houden, en sociologen, die van politicologie houden, kunnen met dit boek uit de voeten.

De inleiding van het boek wordt gevolgd door drie delen en een epiloog. Deel I, nogal uitbundig en willekeurig getiteld: *Het wisselend fortuin van het negentiende eeuwse rationalisme*, introduceert om te beginnen de Parijse profeten Saint-Simon en Comte. Van Karl Marx komen de sociologie, de economische theorie en de sociale resp. politieke filosofie aan bod. Wonderlijk genoeg wandelt na hem de laatste heer van stand: Alexis de Tocqueville het boek binnen en sluit dit deel met een rumoerige groep weldoeners (Ferguson en Smith), evolutionisten (Bentham, Malthus, Mill, Darwin en Spencer) en racisten (o.a. Gobineau). In feite zijn hiermee, althans in dit boek, de grondleggers van de sociologie aan de lezer voorgesteld. Deel II, *De grote doorbraak*, gaat over de klassieken. Weer drie grote figuren afzonderlijk, Durkheim, Weber en Freud, en een groep: Simmel, Cooley en Mead. Van Weber wordt behalve de sociologie (stratificatie, organisatie en politiek) zijn geschiedtheorie over de rationalisatie van de wereld helder uiteengezet. Opvallend is de dominante rol van Emile Durkheim, die in dit deel uitvoerig behandeld wordt, maar ook overigens in dit boek een centrale rol wordt toegekend. Deel III krijgt ook een even mooie als arbitraire aanduiding: *De lotgevallen van het twintigste eeuwse raffinement* en valt eveneens uiteen in vier hoofdstukken. Op het laatste hoofdstuk over Erving Goffman na behandelt elk hoofdstuk hier meerdere figuren: Thomas, Park en de Chicago-school; Pareto en Parsons (de constructie van het sociale systeem) en het vooral voor politicologen belangrijke hoofdstuk: *In de schaduw van Hitler* over Michels, Mannheim en Wright Mills. In de Epiloog, die gewijd is aan de sociologie van gisteren en morgen en evenals de inleiding de vorm heeft van een essay, geven Randall Collins en Michael Makowsky ideeën over de historische voorwaarden, waaronder de aandacht voor de samenleving wetenschappelijk vorm kon krijgen. Verlichting, de opkomst van de moderne regeringsbureaucratieën en de ontwikkeling van de moderne onderzoeksgerichte universiteit. Het tweede deel van de epiloog laat in grote lijnen de ontwikkeling van de sociologie zien en combineert dit aperçu met een evaluatie. Eén voorbeeld met betrekking tot het symbolisch interactionisme. 'Een van de redenen dat de populariteit ervan nog steeds voortduurt is dat het niet de moeilijkste vragen over politiek en stratificatie oproept die in een meer structurele theorie naar voren zouden komen, en daarom garandeert dat het onderzoek van de sociologen niet in conflict zal komen met hun fundamentele liberale ideologie'. Ook de slotaccorden van dit boek, *Verwachtingen*

gen voor de toekomst, laten ons niet in het ongewisse over wat de schrijvers zelf van mening zijn. Van Azië en Zuid-Amerika verwachten ze geen leidende positie voor de toekomstige ontwikkeling van de sociologie. De Japanse universiteiten, mogelijk de beste van de niet-Westerse landen, leggen te veel nadruk op kwantitatieve beschrijving en technische verfijning. De Sovjet-sociologie is ontbloot van elk intellectueel gehalte. Van de universitaire sociologieën op het vasteland van Europa hebben zij de hoogste verwachtingen van Frankrijk en Duitsland als men daar tenminste voort wil werken op Durkheim, Weber, Mannheim, Michels en Simmel. Het eindoordeel over dit boek zelf, uitstekend vertaald door Martijn Kock en Dick Pels, moet gunstig luiden overal waar de auteurs erin geslaagd zijn hun werkformule in volle omvang werkelijk operationeel te maken. Zo zijn de hoofdstukken over Marx, Durkheim, Weber, Goffman en Mannheim excellent. Waar de formule door de beknoptheid van de behandeling niet tot haar recht kon komen, vindt men ook de zwakste stukken in dit boek. George Simmel, Herbert Spencer en Georges Sorel worden ontoereikend behandeld. Talcott Parsons bovendien onwelwillend. Belangrijke figuren uit de geschiedenis en actualiteit van de sociologie — sommigen zelfs een hele richting vertegenwoordigend zoals de Frankfurter Schule — moeten met een enkele vermelding volstaan: Sorokin, Merton, Etzioni, Gurvitch, Crozier, Veblen, Homans, Horheimer, Habermas. Sommigen zoals Elias, Geiger, Troeltsch, Touraine, worden zelfs in het geheel niet vermeld. Maar men moet een boek over de geschiedenis van de sociologie niet te gauw attaqueren op een onvolledigheid, die bij zo'n omvangrijke stof eenvoudig onvermijdelijk is. Datgene wat wel geboden wordt heeft werkelijk niveau. Het hoort tot het weinige beste, dat in Nederland op dit gebied gepubliceerd is. Het boek is bovendien zeer leesbaar, waartoe het feit bijdraagt dat de tekst niet belast wordt met details, titels en veel namen. Jammer blijft dat een boek van deze aard — een overzichts- en naslagwerk — geen zakenregister heeft en wel — gezien de uitgebreide inhoudsopgave — een totaal overbodig naamregister.

H. P. M. Goddijn

N. Rodenburg, *De macht van de deskundige*; een onderzoek over machteloosheid en deskundigheid. Assen (Van Gorcum), 1974, -200 p., f 44,—

Verschijselen van macht en machteloosheid hebben altijd al de aandacht van beoefenaren der sociale wetenschappen geboeid. Dat dat nog steeds het geval is, blijkt uit het onderzoek dat N. Rodenburg heeft ingesteld. Het boek 'De macht van de deskundige' is het verslag ervan.

De hoofdstukken 1 en 2 bevatten een inleiding en een algemene probleemstelling; voorts worden een viertal hypothesen ontwikkeld. De auteur voorspelt daarin de mate waarin een persoon het gedrag van een ander beïnvloedt vanuit kennis van twee factoren. Enerzijds de situationele factor 'macht op basis van deskundigheid'. Anderzijds wordt een voorspelling gedaan vanuit de persoonlijkheidsfactor 'machteloosheid', zoals gemeten met de interne-externe controle schaal van Rotter. 'De persoon met een geloof in interne controle is iemand die in het algemeen denkt invloed te kunnen uitoefenen op hetgeen hem overkomt' (p. 36). Bij een externe controle-persoon ligt dat precies andersom.

In hoofdstuk 3 wordt de methode van onderzoek besproken (een serie opeenvolgende experimenten), terwijl in de daaropvolgende hoofdstukken de resultaten